

EPISCOPII RÂMNICULUI ȘI VIAȚA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA 1859-1918

Ciprian-Marius Sîrbu¹
cipriansirbu@yahoo.com

Keywords: *the bishops of Râmnic, political parties, political and religious standards.*

Abstract: *After 1859, due to the major transformations suffered by the romanian society, the bishops of Râmnic became senators of the Romanian Parliament. Their activity as statemen and in the meantime high priests, could not be performed at the level required by the political and religious standards. Their involvement in the political life deeply affected their spiritual position and image.*

The study, based on archive documents, reveals the fact that, instead of using their senatorial authority in the benefit of the church, the Romanian bishops were used by political parties for their own interests. The Romanian Orthodox Church lost, in the 19-th century, almost all of its possessions. By involving the hierarchy in the political game, the danger of losing the moral authority became very real. Here are the facts, as seen by men of those decades.

Episcopi titulari și locotenenți. Scurtă cronologie. În anii începutului de veac XIX, activitatea și prezența în scaun a episcopilor de la Râmnic a fost mai degrabă influențată de evoluția politică a țării, și mai puțin de nevoile religioase reale ale regiunii. Retragerea din scaun la 18 aprilie 1829 a episcopului Galaction, ultimul reprezentant de la Râmnic al epocii fanariote, a făcut ca mitropolitul Grigorie Dascălul și alți câțiva ierarhi, să aleagă și să hirotonească pentru Râmnic pe arhimandritul Neofit. În ultimele luni ale lui 1829, acesta va fi prezent la reședința episcopală, dar din acel an va deveni locțiitor de mitropolit al Ungrovlahiei, întrucât Grigorie Dascălul fusese exilat. Până în 1840, Episcopia Râmnicului va avea episcop doar cu numele. După acest an și până în 1850, scaunul ierarhului de la Râmnic va fi vacant, întrucât Neofit va deveni mitropolit la București. Cel care va suplini activitatea de episcop va fi, din 1848, arhiereul Nifon Sevastias. La 15 septembrie 1850, titular la Râmnic va deveni Calinic, fostul stareț al Cernicăi. Păstorirea lui Calinic, începută în 1850 și sfârșită la 11 aprilie 1868, a fost contemporană cu evenimente majore ale epocii moderne a românilor. Ea a rămas un adevărat reper în conștiința colectivă a creștinilor olteni, căci urmașii episcopului Calinic nu se vor ridica la nivelul său spiritual și vor fi martorii impunerii definitive a autorității statale asupra Bisericii.

Din 11 aprilie 1868 și până la 18 ianuarie 1873, administrația Episcopiei Râmnicului a fost condusă de arhimandritul Inochentie Chițulescu, devenit

¹ Ciprian-Marius Sîrbu, preot, doctor în istorie.

arhiereu abia în 1872. Episcop titular la Râmnic a fost ales însă Athanasie Stoenescu (1815-1880), fost episcop al Romanului, de unde se retrăsese în 1868. La moartea sa, în 9 februarie 1880, conducerea episcopiei a fost încredințată pentru câteva luni arhiereului Teodorit Craioveanul (fost Sinadon), până la alegerea lui Iosif Bobulescu ca episcop titular. Fost luptător împotriva legiurilor lui Cuza privind Biserica și aliat cu frații Scriban, episcopul Iosif s-a retras din scaunul de la Râmnic în noiembrie 1886, pentru a-și petrece ultimii patru ani din viață la Botoșani, în zona natală.

În locul său, la 10 noiembrie 1886, a fost ales Ghenadie Enăceanu, care din 1885 era arhiereu cu titlul de "Craioveanul". Cunoscut mai ales ca om de carte, episcopul Ghenadie se instruisese la Socola, în Grecia și apoi la Kiev, în Academia duhovnicească. Revenit în țară, din 1867 este profesor la Seminarul Central, apoi primul director al Seminarului Nifon. Din 1874 devine membru în comitetul de redacție al revistei "Biserica Ortodoxă Română", unde publică numeroase studii. Din 1881, este profesor la Facultatea de teologie din București, iar din 1882 directorul Tipografiei Cărților Bisericești.

Activitatea sa culturală și administrativă remarcabilă de la Râmnic se încheie la 14 ianuarie 1898, când moare la Neapole, unde plecase cu o lună mai devreme, pentru îngrijirea sănătății. Va fi adus la Râmnic și înmormântat în curtea Episcopiei, condusă de la plecarea sa, din decembrie 1897, de Athanasie Mironescu. Acesta va deveni episcop la Râmnic în martie 1898 și va rămâne în scaun până la 5 februarie 1909, când va fi ales mitropolit primat.

Între 22 martie 1909 și 23 noiembrie 1912, scaunul episcopal al Râmnicului va fi ocupat de Ghenadie Georgescu, fost profesor de religie în București, preot la capela românească din Paris și mai apoi arhiereu cu titlul de "Băcăuanul".

La 5 mai 1913, episcop de Râmnic este ales Sofronie Vulpescu, care era din 1900 arhiereu titular cu numele de "Craioveanul". Ca episcop de Râmnic, activează până la 19 mai 1917, când autoritățile de ocupație germane i-au stabilit domiciliu forțat la mănăstirile Cheia, Peștera Ialomicioarei și în cele din urmă la Căldărușani. Demisionează la 8 iunie 1918, în fața autorităților române de la Iași, apoi rămâne în București până la moartea sa, în 1923.

În cursul verii anului 1918, autoritățile germane au consimțit la numirea lui Meletie Dobrescu "Gălățeanul" ca episcop de Râmnic, însă la 3 iulie este ales la Iași, de către autoritățile române, Antim Petrescu "Botoșăneanul", originar din părțile Râmnicului Vâlciei. Acesta este înscăunat în septembrie dar, la 6 noiembrie 1918, hotărârile Parlamentului de la Iași sunt anulate în totalitate. Prin urmare, numirea lui Antim este și ea atinsă de nulitate și acesta demisionează de îndată, deși conducerea episcopiei i se încredințează și pe mai departe, ca suplinitor. Un an mai târziu însă, la 6 septembrie 1919, Antim se stinge din viață. În locul său, tot ca suplinitori, sunt numiți pe rând arhierii Alexie Șerban "Craioveanul", până la 1 aprilie 1920, apoi Vartolomeu Stănescu "Băcăuanul", până la 17 martie 1921.

Influența factorului politic în alegerea episcopilor. Alegerea tuturor episcopilor de Râmnic s-a încadrat în cutumele epocii, atunci când nu exista

lege în sensul strict, apoi a urmat prevederile legale în vigoare privind selectarea ierarhilor țării.

Înainte de Regulamentul Organic, episcop sau mitropolit putea deveni orice cleric ce întrunea condițiile canonice. Desigur, voința domnitorului și opinia boierilor mari putea influența decisiv alegerea, dar măcar teoretic era permis accesul oricărui cleric la un asemenea rang. Regulamentul Organic pune capăt vechiului sistem electiv pentru clerul înalt, legiferând alegerea mitropoliților doar dintre episcopi, iar a episcopilor doar dintre egumenii mănăstirilor sau dintre călugării cu rang de arhimandrit. Prevederea era în concordanță cu legile vremii, alcătuite în folosul boierimii, care urmărea conservarea privilegiilor sale. Prevederea regulamentară deschidea drum către scaunele de episcop cu precădere călugărilor proveniți din familiile boierești și era valabilă chiar și în anii divanurilor Ad-hoc. Împotriva ei se ridica un curent de opinie din ce în ce mai puternic, pe care în 1857 îl sintetizează Mihail Kogălniceanu, în divanul ad-hoc al Moldovei: „Cer ca mitropoliții și episcopii – *spunea marele om de stat* – să se aleagă în viitor dintre toți membrii clerului monahic. După regulament și legile din urmă, mitropolitul nu poate fi ales decât dintre doi episcopi eparhioți, iar episcopii numai dintre egumenii mănăstirilor și arhimandriți. O asemenea restricție nu este nicidecum cerută de legile canonice ale Bisericii noastre. Experiența ne dovedește că ea este chiar funestă statului și religiei.(...) Putem să greșim în alegerea unuia sau doi din episcopi. Dar, după ce am avut nenorocirea de a alege răi episcopi, de ce să fim siliți a alege din ei pe mitropolit (...). Când unul dintre ei primește darul, i se cântă „axios”. Să alegem dar pururi pe cel mai demn. Vă rog, domnilor, să vă uniți cu propunerea mea, chiar în interesul natârnării mitropolitului despre orice presiune din afară”².

Anii domniei lui Cuza au dus practica alegerii episcopilor și mitropoliților într-o altă extremă, aceea a numirii prin decret a capilor Bisericii Române³, ceea ce a provocat lupta pentru canonicitate și serioase tulburări în epocă.

În ceea ce privește Râmnicul, alegerea lui Calinic s-a făcut de către Adunarea electivă special convocată prin ofis domnesc, după prevederile Regulamentului⁴. Datorită în principal prestigiului personal, episcopul Calinic a fost ultimul ierarh al Râmnicului cu ascendent moral clar asupra tentativelor de subordonare a autorității bisericești față de puterea politică⁵. Cu totul formal, în

² *Buletinul Adunării ad-hoc*, nr. 23/1857, apud Dobrescu 1909a, p. 9-10.

³ Giurescu 1966, p. 330. Presa franceză aprecia legile bisericești ale lui Cuza și susținea că prin independența Bisericii Române propaganda religioasă și politică țaristă este slăbită.

⁴ A.P., 1850-1851, tomul XVI, partea a II-a, p. 1268.

⁵ Mironescu 1906, p. 162. În 1850, plenipotențiarul rus Duhamel ar fi insistat ca mitropolit să fie ales Calinic, starețul Cernicăi, nu Nifon, pe atunci arhiereu vicar la Râmnic. La rândul său, Cuza va respecta religiozitatea și pietatea lui Calinic, la rugămintea căruia va excepta Schitul Frâsinei de la secularizare. N. Iorga aprecia totuși că guvernul lui Cuza „putea oricând szdrobi sau câștiga sufletul șovăielnic al lui Nifon,

6 decembrie 1864, rostește și el formula prin care mitropolitul Nifon era investit cu funcția de președinte al Senatului și pe care fiecare membru al Legislativului o folosea: „Jur supunere Constituțiunii și legilor țării. Jur credință Domnului (*domnitorului, n.n.*); așa să-mi ajute Dumnezeu !”⁶.

La scurtă vreme, dezbaterea legii Cuza privind alegerea mitropoliților și episcopilor, prezidată de mitropolitul Nifon, va scoate în evidență o condamnabilă placiditate a episcopilor români în fața iminenței legiferării poziției de simplă instituție a Statului pentru Biserica Română și a transformării ierarhilor în înalți funcționari de stat. După cum aprecia N. Iorga, acest scop fusese urmărit cu perseverență încă de la 1859⁷. Paradoxal, interesele bisericești vor fi mai bine apărute de laici, unii buni cunoscători ai cutumelor eclesiastice și legilor canonice. În 5 februarie 1865, I. Lenșu, raportor în Senat, aprecia despre articolul I al legii care preciza că „înaltul cler se alege de domnitor, după o prezentare a ministrului cultelor și în urma deliberațiunii Consiliului de miniștri”, că acesta este „contra obiceiurilor noastre strămoșești; oriunde s-a luat acest drept de la Ecclesie și a trecut în mâinile guvernului, a produs cele mai nenorocite și pentru ecclesie pot zice cele mai scandaloase rezultate”. La rândul său, Scarlat Rosetti, opozant, analizează alte câteva implicații: „funcțiile bisericești vor începe să fie vândute, degenerând într-o mârșavă speculă, ajungând din alegere, vânzare la licitațiune” și oferă exemplele Greciei și Austriei, unde corpul episcopilor era cel care decidea noul ales și nu puterea de stat, pentru a conchide ironic „trăiască autonomia ecclesiei noastre Române!”.

De cealaltă parte, generalul Florescu aprecia că numirile vor fi chestiuni pur administrative, nu religioase, întrucât „domnul are să consulte pe consilierii săi intimi, pe agenții săi principali, când are de făcut o alegere”, iar colonelul Cașmir descoperă latura benefică a legii, atunci când apreciază că „alegerea mitropoliților și episcopilor de până acum, s-a făcut în mare parte prin corupțiune și puținul respect către lege” și ar trebui, prin urmare, „să lăsăm puterii civile răspunderea, căci e deplin răspunzătoare înaintea națiunii și a puterii spirituale”.

Era evidentă intenția perfectării „cu acte” a unei mutații care se voia a transforma din temelii raportul Biserică–Stat și poziția episcopilor români în societate. Pentru aceștia din urmă, deveniți funcționari de stat, D.A.Văsescu propune în aceeași ședință a Senatului acordarea inamovibilității din post, dar amendamentul se respinge. Prin urmare, ierarhii români nu numai că vor fi aleși prin exercițiul puterii politice, dar vor putea fi și scoși din scaunele lor atunci când vor deveni incomozi stăpânirii. Frapant este faptul că ședințele, derulate pe parcursul a două zile, au fost prezidate de mitropolitul Nifon și că nu a fost auzită vocea niciunui episcop! Mitropolitul a votat pentru adoptarea legii, alături de alți 40 de senatori iar opozanți au fost doar 7. Episcopul Calinic al

și nu putea să întâmpine niciodată împotrivirea unui schivnic depărtat de lume ca episcopul de Râmnic Calinic” (conf. Iorga 1909, p. 109).

⁶ D.S., 1864 -1865, ședința din 6 dec.1864, p. 7.

⁷ Iorga 1932, p. 289.

Râmnicului, bătrân și probabil bolnav, nu a fost prezent la București în acea zi de 5 februarie 1865⁸.

După înlăturarea lui Cuza și venirea la tron a lui Carol I, discuțiile în Legislativ privitoare la o nouă lege a Bisericii s-au reluat, în condițiile în care cei mai mulți episcopi erau contestați ca necanonici după ce fuseseră numiți de Cuza. Așa se face că absența lor din Senat era aproape totală și permanentă (!). În prim-plan era dorința reafirmării prin lege a autonomiei Bisericii Ortodoxe Române față de Constantinopol și dezbaterile au readus în atenție dorința tuturor de a avea o Biserică autocefală. În același timp, s-a discutat aprins și pe tema alegerii înalților prelați, pe care unii o doreau accesibilă întregului cler monahal, cu respectarea unor condiții de vârstă, moralitate, erudiție și „patriotism”. Revenirea la alegerea ierarhilor exclusiv prin voința clerului înalt, așa cum se făcuse înainte de Regulament, a fost și ea susținută, dar mai mulți au fost cei care considerau că „biserica ar trebui să se acomodeze cu puterea laică, după ce a stăpânit odinioară și justiția, și instrucțiunea, și administrațiunea”, iar la alegerea ierarhilor „societatea civilă trebuie să ia parte, căci așa se cuvine, când Biserica dominantă este legată cu Statul”⁹.

O nouă lege privind alegerea mitropoliților și episcopilor era adoptată la 19 decembrie 1872. Redactată în urma tratatelor lui D.A. Sturdza cu Patriarhia din Constantinopol, ea o înlocuia pe cea din 1864, alcătuită „în pripă”¹⁰ de bătrânul A.T. Laurian după modelul organizării bisericești a lui Șaguna. Prevederile ei se întorceau la cele ale Regulamentului Organic, pe care le copiau în litera lor. Mitropolitul era ales dintre episcopii în exercițiu iar episcopii dintre arhieriei titulari, ignorându-se atât practica veche a ortodoxiei românești, cât și uzul de atunci al celorlalte biserici din răsăritul ortodox. Colegiul elector era format din mitropolit, episcopi, arhieriei titulari români sau naturalizați și de deputații și senatorii ortodocși. Poziția socială a celui ce ocupa un scaun episcopal era desigur dorită și aprig disputată de candidați. Detalii de culise ale unei asemenea alegeri nu se vor regăsi nici măcar în arhive, căci este lesne de presupus ce tratative, compromisuri sau interese intrau în ecuația electorală, până la ședința propriu-zisă, ce se desfășura după litera regulamentului.

Este cert că existau jocuri politice la astfel de alegeri. Instalarea unui favorit în scaunul episcopal echivala pentru partidul cel mai bine reprezentat în Cameră și Senat cu asigurarea devotamentului său nu numai ca votant în Senat, dar și ca lider religios zonal, ceea ce nu era puțin lucru. Rareori se întâmpla ca indicii ale acestei stări de fapt să răzbată către societatea laică. Unul dintre ele are loc în 1894 când, răspunzând unei replici în Senat, Take Ionescu afirma: „S-a întâmplat ca sub noi, să se facă mai multe alegeri pe banca prelaților, fiind mai

⁸ D.S., 1864-1865, ședința din 5 feb.1865, p. 35-57.

⁹ D.S., 1868-1869, ședința din 23 mai 1869, p.127-138. Christian Tell spunea : „Lăsați, domnilor biserica să se organizeze după canoanele sale, lăsați-o mai cu seamă astăzi, când corpurile legiuitoare nu sunt curat ortodoxe cum erau altă dată”. Părerii contrare aveau Kogălniceanu și D. G. Costa-Foru.

¹⁰ Dobrescu 1909b, p. 31.

multe vacanțe la scaunul de Mitropolie și episcopii, și nu puteați suferi ca sub noi să se facă alegerile(...). Cine e de vină că un mitropolit s-a retras și mai mulți episcopi au murit? Dar fericiți-vă de lucrul acesta, căci la toate alegerile...n-a fost candidat cu care să fi vorbit și să nu-i fi spus: nu doresc să fii nici conservator, nici liberal, și aș fi foarte trist să știu că sub ministerul meu s-a ales vreun episcop cu atitudine de nerespect față de stat, și cu politică militantă față de partide, căci aceasta nu este atitudine episcopală !(...)Unul dintre cei mai cuminți ai d-voastră mi-a spus curat: noi voim ca dacă mâine-poimâine vom avea nevoie să-i dăm afară din Sinod (*pe ierarhii recent aleși, n.n*), să avem un motiv !”¹¹.

Cât de dăunătoare a fost imixtiunea intereselor partizane în alegerile episcopilor români, și implicit a celor de la Râmnic, rezultă clar din intervenția în Adunarea Deputaților a lui N. Iorga, cu prilejul discutării unui proiect de lege propus sub ministeriatul lui Spiru Haret, în 23 martie 1909. Prin modificarea unor articole ale legii din 1872, privind alegerea mitropoliților și episcopilor, se dorea reducerea pe viitor a efectelor subordonării capilor bisericești de către interesele politice. S-a propus ca eligibil la demnitățile episcopale să fie orice cleric ce întrunește condițiile canonice iar alegerea să se facă pe viață. Legea înființa de asemenea Consistoriul superior bisericesc, ale cărui atribuții vor provoca alte tulburări în epocă.

Marele istoric și om politic sintetiza în discursul său efectele transformării episcopilor în „funcționari eclesiastici”, începute după 1860: „Pe la 1860 începe decadența bisericii noastre”, - *aprecia Iorga* - „decadență foarte repede și care merge încontinuu(...). Necon condiționat, este rău ca Statul să se amestece în biserică oriunde, deci și aici la noi, unde suntem opriți de tradițiunile bisericii, care ne-a dat arhieriei vrednici, atâta vreme cât s-a călăuzit pe sine. (...) Fără îndoială, nu cu gând rău au plecat oamenii de la 1860 de au stricat întâi rostul bisericii. Erau însă oameni crescuți în Franța, în idei anticlericale. Bisericii trebuie să-i îngustăm rostul, biserica nu poate să meargă de sine, ci trebuia să intervie statul cu conștiința lui deplină, ca să-i fixeze rostul cum se cuvine(...). S-a procedat după ideile de la Paris, mirenește și fără scrupul”.

Trecerea în revistă a vieții bisericești din ultimele decenii este magistrală în intervenție iar previziunile efectelor schimbărilor propuse de-a dreptul profetice, în ceea ce privea înființarea Consistoriului superior. Referindu-se la acest fapt, Iorga declara: „D-voastră ați văzut că până acum, cauzele scăderii, cauzele decăderii Bisericii noastre au venit din neconținutul amestec al Statului, amestec fără rost în afacerile bisericești(...). Proiectul de față conține două părți” - *continua savantul deputat* - „este întâi o schimbare a condițiunilor de alegere a mitropoliților și episcopilor. (...) Mă rog, de aici înainte nu se mai aleg episcopi și mitropoliți din cercul vrăjit al arhieriei, atât de vrăjit, încât uneori n-ai pe cine alege”. Iorga atrăgea atenția deputaților că înființarea Consistoriului superior, care includea puțini clerici și mulți membri ai partidelor politice și ale

¹¹ D.S., ședința din 18 mart. 1894, în M.O. nr.50/30 mart. 1894.

cărui atribuțiuni în materie de organizare bisericească le depășeau pe ale Sinodului, nu este altceva decât o „ramificare a disciplinei de partid”, și că listele cu cei propuși pentru episcopat vor fi „supt bătaia de vânt a intereselor politice”. Concluzia, formulată nu datorită epuizării elocinței istoricului, ci răbdării ascultătorilor, suna astfel : „Această reformă Bisericii nu-i folosește, (...) dar reiese însă dreptul ministrului de a stăpâni cu mai multe puteri decât stăpânește până acum biserica, și de a face ca în biserică, să se miște totul după cum voiește ministrul(...), și o va stăpâni în așa fel încât se va duce pomina, cum s-a dus pe vremea lui Cuza de Sinodul schismei(...) Admiteți d-voastre aceasta, ca un arhiereu al bisericii române să vină să mulțumească cutărui sau cutărui partid, pentru că prin el și-a câștigat cârja și mitra? Dar bine, noi când alegem un vlădică, îl alegem sub inspirația Duhului Sfânt. (...) El să știe că are un singur stăpân, pe Dumnezeu din cer, care l-a ales (...)”¹².

Alegerea episcopilor de la Râmnic s-a desfășurat după aceste coordonate, valabile la scară națională. Tradiția Bisericii privitoare la selectarea prelaților s-a pierdut în 1860, nu a fost restaurată la 1872 și doar iluzoriu repusă în drepturi în 1909. Între intrarea și ieșirea din scaunul episcopal, ierarhii erau instrumente interne de exercitare a autorității guvernului în Biserică.

La Râmnic, până în anul 1918, înlocuirile de episcop prin presiune politică nu au avut loc. Singura demisie de până atunci a fost cea din noiembrie 1886 a lui Iosif Bobulescu, dar este de presupus că motivul real a fost starea sănătății sale, după cum atestă demisia sa depusă Regelui. De altfel, Bobulescu a mai trăit doar încă patru ani, la Botoșani. Însăși urcarea sa pe scaunul episcopal de la Râmnic, în 1880, a fost în mare măsură o recompensă politică a luptei pentru canonicitate, alături de frații Scriban. Adversari ai reformelor bisericești ale lui Cuza, Scribanii și Iosif Bobulescu au avut câștig de cauză doar teoretic. Episcopii numiți necanonic de Cuza vor fi în cele din urmă recunoscuți prin legea din 1872, pentru a încheia nesfârșitele tulburări bisericești, deși se recunoscuse că urcarea lor în scaune a fost necanonică. Atanasie Stoenescu fusese și el în această situație, în mai 1865, când a fost numit la Roman, dar demisionase în 6 noiembrie 1868, conștient de temeinicia obiecțiunilor partizanilor canonicității. Și în cazul său, actul de demnitate al demisiei din 1868 va cântări greu în alegerea ulterioară la Râmnic, în 18 ianuarie 1873.

În 8 iunie 1918, după Pacea de la București (7 mai 1918), episcopul Sofronie Vulpescu își prezenta și el demisia din scaunul episcopal al Râmnicului, în fața autorităților române refugiate la Iași. Sofronie nu se retrăsese în capitala Moldovei, dar nici nu a rămas la Episcopie atunci când germanii ocupaseră Oltenia, sperând că își va putea păstra funcția atunci când lucrurile se vor fi liniștit, sub noua autoritate de ocupație. Gestul său a fost sancționat atât de germani, care l-au arestat și i-au impus domiciliu forțat la Cheia, Peștera Ialomicioarei și Căldărușani, dar și de mitropolitul Conon. Acesta scria la 18 septembrie 1917 despre Sofronie că „încă din toamna trecută, fără permisiunea

¹² D.A.D., ședința din 23 mart. 1909, M.O. nr.70/25 mart. 1909, p. 1178-1184, passim.

noastră canonică, sau vreun concediu în regulă, după mai multe luni de zile lipsind din scaunul său,...), acum a fost luat ca ostatic(...). Lipsește și vicarul, P.S. Alexie Craioveanu, respins de însuși P.S. Sofronie a locui împreună acolo, însă acesta s-a strămutat la Iași (...) ¹³. În dizgrația autorităților germane și acuzat de mitropolit și fruntașii politici români, demisia era pentru Sofronie singura opțiune.

În locul său, guvernatorul militar Tulff von Tschleppe își dăduse încă din 23 februarie 1918 acordul pentru numirea la Râmnic a lui Meletie Dobrescu, dar românii vor alege la Iași pe Antim Petrescu, la 3 iulie 1918. Acesta din urmă va fi instalat în scaun în septembrie, dar la 6 noiembrie vor fi anulate toate hotărârile Parlamentului de la Iași, deci și numirea sa. În aceste condiții, demisionează și el, deși conducerea Episcopiei i se va încredința și în continuare, ca locțiitor. Moare un an mai târziu, la 6 septembrie 1919, la Vâlcea.

Cele trei cazuri amintite mai sus sunt singurele demisii de episcop de la Râmnic. Dintre ele, doar cele ale anului 1918 sunt provocate cu certitudine de factorul politic, devenit din 1865 gestionarul suprem al numirilor în clerul înalt.

Ca înalți funcționari ai statului, episcopii Râmnicului vor activa sub o dublă autoritate: cea a Sfântului Sinod, și cea a Ministerului. Dintre acestea, corespondența păstrată în arhive o indică pe cea de-a doua ca fiind mai bine reprezentată. Chiar atunci când chestiunile sunt bisericești prin excelență, convocarea la București se face din biroul ministerial, nu mitropolitan ¹⁴. În ceea ce privește corespondența referitoare la activitatea Adunării electivă, aceasta este în totalitate purtată cu ministerul. Invitațiile pentru alegerile de mitropoliți și episcopi veneau fie la Episcopie, fie la adresa casei din București a Episcopiei, de pe strada Sapienței.

Cea mai evidentă imixtiune a politicii și administrației statale în activitatea și spațiul privat al episcopilor este cea desfășurată cu ocazia decesului acestora. În asemenea situații, se pune în mișcare un mecanism administrativ laic, care organiza atât procedura funerară în sine, cât mai ales inventarierea și distribuirea posesiunilor defunctului. Testamentul spiritual al episcopului Calinic din 16 mai 1867 nu a fost nicidecum respectat ¹⁵, căci palatul episcopal a fost sigilat de tribunal și inventariat, fără ca cei din Episcopie să știe că episcopul este mort! O telegramă ulterioară a mitropolitului Nifon îi îndemna pe aceștia „să-și vadă fiecare de lucru”. Scenariul se va repeta și cu ocazia decesului episcopului Atanasie Stoenescu, la 9 februarie 1880, la București.

¹³ A.E.R.N.S., d. 11/1918, f. 1-2.

¹⁴ A.E.R.N.S., d.125/1886, f. 2-7. La sfințirea catedralei de la Curtea de Argeș, programată pentru 5 oct. 1886, apoi amânată pentru 12 oct. din cauza vremii, înștiințările telegrafice sunt trimise de ministrul Haret. Participa și familia regală.

¹⁵ A.E.R.N.S. d. 36/1868, f.8 f-v. Calinic scria:”să nu se ostenească după moartea mea cercetând sau iscodind ce fel de avuție a chiliei mele(...), că mai primit ar fi Fiului lui Dumnezeu de n-ar rămânea după moartea mea nici un ban, decât dacă s-ar împărți multă strânsoare după moartea mea”. Ruga, de asemenea, să fie înmormântat în cimitirul săracilor, fără onoruri, sau „dacă va fi cu puțință, la Cernica, lângă altar”.

Sigilarea palatului din Râmnic s-a făcut prin ordinul ministrului cultelor iar inventarierea sub supravegherea Prefecturii Vâlcea și a tribunalelor Dolj și Ilfov, unde erau case ale Episcopiei¹⁶.

În schimb, cheltuielile prilejuite de asemenea evenimente erau suportate integral de stat, indiferent cât de mari erau. Ghenadie Enăceanu, spre exemplu, moare la Neapole în noaptea de 14 spre 15 ianuarie 1898 și arhiereul Athanasie Mironescu-Craioveanul, cerând precizări legației române privitoare la cele ce vor urma, primește următorul răspuns de la oficialul Popescu Gisepe: „am primit telegrama dumneavoastră, așteptați până ce Guvernul va decide asupra instrucțiunilor ce le solicitați”¹⁷. Biserica Râmnicului era prin urmare înlăturată de la organizarea funeraliilor propriului ei conducător.

La moartea lui Ghenadie Georgescu, în seara zilei de 21 noiembrie 1912, administrația bisericească va fi de asemenea ignorată când va veni vorba despre distribuirea posesiunilor defunctului. Nu se va ține cont de rangul bisericesc, ci mai degrabă de legislația civilă. Avera episcopului, incluzând obiecte de cult specifice, care se cuveneau a rămâne în uzul bisericesc, sunt încredințate „legatarei universale a defunctului, d-ra Olga Georgescu”¹⁸.

Am trecut, pe scurt, în revistă momentele de referință din viața și activitatea unui episcop al Râmnicului din perioada istorică asupra căreia ne concentrăm interesul, în care imixtiunea autorității politice este mai mult decât evidentă. După cum vom vedea, fenomenul va fi constant, cu implicații ample asupra autonomiei vieții bisericești, dar bine tolerat de ierarhii vâlceni. Calitatea lor de oameni politici doar aparent independenți de structurile și interesele partizane va afecta serios dimensiunea și calitatea actului spiritual, presupus a fi principala lor obligație.

Activitatea în Senat. Relația cu membrii Legislativului. Statutul de înalt funcționar de stat, perfectat prin jurământul din decembrie 1864, obliga episcopii români la participare activă în Legislativ. Opțiuni politice avuseseră mulți dintre ei, în veacurile trecute. De pe urma lor, unii obținuseră avantaje, alții au putut să-și piardă viața, căci de bunăvoința stăpânirii ținea prezența sau scoaterea lor din scaunul episcopal. Toate acestea aveau loc însă în context medieval, când legea, dreptul și delimitarea atribuțiilor unui dregător de orice fel erau relative.

¹⁶ A.E.R.N.S., d. 41/1880, f. 2-13. Acte privind alcătuirea comisiilor de sigilare-desigilare, inventariere și disputele cu familia pentru obiectele personale vor dura până în iunie 1890!

¹⁷ A.E.R.N.S., d. 260/1898, f. 1, 7, 15, 37. Trupul episcopului a fost îmbarcat la 19 ianuarie iar la Constanța ajunge peste 10 zile. Pentru funeralii, la 10 febr. 1898, ministerul alocă 4000 de lei, pentru care Athanasie urma să prezinte documente justificative, ulterior.

¹⁸ A.E.R.N.S., d. 75/1909, f. 44. Nepoata Olga Georgescu donează însă biblioteca Seminarului “Sf. Nicolae” din Râmnic. Procedura are loc cu aprobarea ministerului, care dispune preluarea cărților.

Principiile modernității privind drepturile cetățenești, legalitatea și instituțiile statului au adus pentru episcopi calitatea de componente active și permanente ale vieții politice. Treptat, ei nu vor mai fi acei exponenți ai ortodoxiei și interesului național din evenimentele majore ale istoriei, ci obișnuiți ai scenei politice. Începutul îl fac anii aplicării Regulamentelor Organice, când episcopii Principatelor Române devin membri de drept ai Adunărilor Obștești iar mitropolii președinți ai acestora. În cazul Țării Românești, unde scaunul mitropolitan era vacant după moartea lui Grigorie Dascălul, de la 22 iunie 1834, președinția era asigurată de Neofit al Râmnicului. Tot el asigura și locotenența scaunului mitropolitan și de aceea prezența sa la Râmnic era extrem de rară.

Neofit și-a exercitat cu perseverență calitatea politică. Vârsta (născut în 1787, la București) și starea sănătății i-au permis acest lucru. Ședințele în care nu a fost președinte al Adunării sunt rare și era de obicei înlocuit de episcopul Ilarion al Argeșului sau de Chesarie al Buzăului¹⁹. Atunci când lipsea, motivele, personale sau de stat, erau foarte întemeiate²⁰ iar președintele-loțiitor era nominalizat de domn printr-un ofis special. Până la 29 iunie 1840, când „Adunarea obștească extraordinară” îl alege mitropolit, Neofit va conduce forul legiuitor al țării ca episcop al Râmnicului. A făcut-o conștiincios, lăsând însă chestiunile administrative de la Vâlcea în seama arhimandritului Nifon, viitorul mitropolit din 1850. Sarcinile politice îi erau extinse, mai mult decât simpla prezidare a ședințelor ordinare. În 1836, formează, alături de logofătul Ștefan Bălăceanu și Aga Iancu Filipescu, „comisia alegătoare” a boierilor de rang I din București, pentru alegerea deputaților acelui colegiu pentru cinci ani, iar confirmările aleșilor tot el le va semna. În plus, o serie de alte atribuții²¹ indică rolul său crescut în viața politică românească, așezată de curând pe baze conforme spiritului modern.

Între 1840 și 15 septembrie 1850, scaunul episcopal al Râmnicului a fost vacant în mod oficial. De la această dată însă, la cârma Episcopiei Râmnicului este ales Calinic, starețul de la Cernica. Conștiința creștinilor olteni păstrează până în prezent pentru Calinic imaginea unui ascet, dar nu a unui om conștient de valorile materiale sau preocupat de politică. Contextul politic al timpului

¹⁹ A.P., tom VII/1837, tom IX/1839-1840. De exemplu, perioadele cumulate în care Neofit nu a ocupat scaunul de președinte al Adunării au totalizat în sesiunea martie-iulie 1837 doar două săptămâni iar în perioada decembrie 1839-iulie 1840 șapte săptămâni.

²⁰ A.P., tom VII/1837, p. 87-88. La sfârșit de iunie și până la 9 iulie 1837 se afla la „băile de la Arpatac-Brașov”, pentru îngrijirea sănătății. La 17 aprilie 1837 era la Siliștră, cu domnitorul Al. Dimitrie Ghica, pentru primirea sultanului.

²¹ A.P., tom VII/1837, p. 70, 533. Alegerea personalul auxiliar plătit al Adunării: secretari, scriitori, dorobanți, dar tot el cere poliției conduse de col. Ion Solomon referințe despre boierii de rang mic din provincie. Face acest lucru și în sesiunea 1839-1840. Fusese desemnat de domn, prin ofisul 472/3 nov. 1839, să conducă „Comisia alegătoare” care selecta cei 44 de boieri de rang I. Președinte înaintea lui Neofit fusese Ioan Câmpineanu; acum el era în surghiun la Constantinopol. (conf. A.P., sesiunea III, 1839-1840, tom IX, p. 79-81).

păstoririi sale a fost însă marcat de evenimente majore, față de care episcopul a trebuit să se pronunțe în vreun fel.

Deși Revoluția trecuse fără a produce mari tulburări bisericești la Râmnic²², la scară națională efectele ei se resimțeau pe deplin. În Principatele Divanurilor Ad-hoc curentul unionist era din ce în ce mai puternic și câștigase adepți și contestatari și din rândurile clerului înalt²³. Astfel, dacă mitropolitul Nifon a avut la început o atitudine echivocă, pentru ca în cele din urmă să fie favorabil ideii unirii²⁴, Calinic al Râmnicului a fost convins de beneficiile unității statale a românilor. La 15/27 aprilie 1857, el scria protopopilor și egumenilor: „românii sunt chemați să-și ceară pe cale legiuită, coroana luptelor și a sângelui vărsat pentru cruce pentru apărarea patriei. Poporul român n-are decât să ceară a se uni într-un cuget și voință. Drept aceea, una din datoriile ce reclamă a noastră poziție(...) este de a înălța rugăciuni (...) pentru unirea românilor”²⁵. Răspunsul Comitetului Central al Unirii din 11/23 iunie aprecia poziția politic-națională a episcopului de la Râmnic și o asocia cu misiunea sacerdotală: „Rugăciunile ce ați poruncit a se face - *scriau fruntașii unioniști* - este dovada că știți a prețui sfîntenia misiunii(...). Comitetul Central al Unirii se socotește fericit de a-și arăta via sa mulțumire către P.S. Voastră, pentru frumoasa faptă ce ați săvârșit, îmbrățișând cu căldură cauza națională”²⁶.

Unirea Principatelor, cu toate preparativele evenimentului în sine, a fost prilejul manifestării sincere a voinței capilor Bisericii. Până la acea dată, influența lor socială era determinantă în societate și politică dar anii finali ai domniei lui Cuza schimbă acest raport. Din 1864-1865, ierarhii vor avea poziții oficiale conforme cu politica domnitorului și a guvernului în exercițiu, chiar dacă este de presupus că nu le aprobau sincer. Mai mult decât atât, de la București soseau solicitări guvernamentale privind sprijinirea unor astfel de acțiuni iar episcopii s-au conformat întotdeauna! O astfel de situație are loc la 5 mai 1864, când prefectul de Vâlcea solicită de la episcopul Calinic semnarea unui act de adeziune la lovitura de stat a lui Cuza din 2 mai și la „Statutul dezvoltător”. Acesta nu numai că semnează, la 7 mai, dar își dă „deplina adesiune Decretului Înălțimii sale Domnitorul României Alexandru Ioan I-ul din

²² Vornicescu 1978, p. 36. Râmnicul și Episcopia sa era ars de incendiul din 1847 și nu avea episcop titular. Câțiva preoți și călugări au avut activități revoluționare dar au fost canonisiți pe la mănăstiri, drept pedeapsă. Călugărul Atanasie Stoenescu însă, recent întors de la studii din Pesta, a avut o remarcabilă activitate revoluționară, pentru care a fost ulterior închis la Văcărești.

²³ Păcurariu 1981, p. 328. În Divanul Ad hoc al Țării Românești erau membri de drept mitropolitul și episcopii. Este ales și Atanasie Stoenescu, pe atunci stareț la Sadova și Ieronim de la Bistrița, din partea mănăstirilor neînchinat.

²⁴ Păcurariu 1981, p. 32, 59, 63. Nifon era președintele Divanului, era firesc să fie precaut în cele ce afirmă. Climent al Argeșului și Filotei al Buzăului au fost însă unioniști declarați, ca și mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei. Mitropolitul și episcopii au fost membri și în Adunarea electivă care l-a ales pe Cuza.

²⁵ Petrescu *et alii*, 1900-1909, p. 445 și *Concordia*, nr. 26 din 7/19 mai 1857.

²⁶ Petrescu *et alii*, 1900-1909, p. 930-931.

2 mai numărul 517” și făgăduiește „lealul său concurs Guvernului, spre realizarea noii reforme, în scopul propus pentru fericirea nației”. În ziua imediat următoare, la mitropolit și episcopi ajunge o circulară a ministrului D. Bolintineanu, care le cerea să sprijine demersurile „Alesului Națiunii” și să prevină „pe toți protoierii (ce depind de P.S.Voastră), împotriva intrigilor meșteșugite și cuvintelor gingașe ce pot să uneltească adversarii principiilor mărinimoase ale Înălțimii Sale. Veți stărui a se citi”- continua circulara - „în toate bisericile eparhiei, proclamațiunea Domnitorului către Țeră, și noul Statut dezvoltător al Convențiunii. Vă veți uni cu ceilalți demnitari ai Guvernului și veți primi adesiunile clerului la noua stare de lucruri, pe care le veți înainta Ministerului Cultelor în București, și prefecților în districte”²⁷.

Fără menajamente, ierarhilor români li se cerea îndeplinirea obligațiilor de demnitar guvernamental și girarea morală a unei lovituri de stat. Nu vor mai fi situații de gravitate similară, dar amestecarea prestigiului rangului bisericesc în creuzetul de interese, lupte și imoralități politice va dăuna serios imaginii moștenite de arbitru moral al societății, cu care scaunele episcopale intrau în epoca modernă. În cazul relevat mai sus, trebuie să amintim că peste un an și zece luni, în februarie 1866, episcopul Calinic va primi tot de la guvernul român instrucțiuni de scoatere de la pomenirea ceremonială a lui Cuza, de curând abdicat. În locul său, se indica pomenirea lui Filip I de Flandra către care se îndreptau la acea dată privirile fruntașilor politici. La 14 februarie, erau de pomenit la slujbe membrii locotenentei domnești formată din g-ral. Golescu Nicolae, Lascăr Catargiu și col. Haralambie, după ce cu două zile mai devreme o altă adresă indica, în același scop, numele membrilor marcanți ai cabinetului²⁸.

Fenomenul diminuării prestigiului moral al episcopilor prin integrarea în scena politică a fost imediat perceput ca atare. Folosirea lor ca instrumente de promovare a acțiunilor guvernului era o nedorită realitate, condamnată de membrii partidelor politice după ieșirea de la guvernare și negată de partidul aflat la putere. La 12 noiembrie 1866, avem prima reacție de acest fel, când se ia în discuție calitatea de senator a g-ralului I. Ghica, care nu avea vârsta cerută de 40 de ani și care va demisiona după această ședință. În luările de cuvânt, senatorii Turnavitu, Scarlat Rosetti, N. Rosetti, Lăcusteanu, I. Haggiade și Gr. Sâmboteanu ridică problema legalității statutului de senator a mitropolitului și episcopilor. Aceștia erau de drept în Senat, conform art. 76 alin. 2 din Constituție, dar tot Constituția, prin art. 21 alin. 6, arăta că prezența lor în scaunul episcopal ar fi trebuit făcută „după modul determinat printr-o lege specială”, nu prin numirea „necanonică și împotriva datinilor țării”, făcută de domnitor și guvern. S-a spus atunci pentru prima dată că ierarhii țării „sunt numiți și revocabili după bunul plac al Guvernului și nu garantează destulă independență”²⁹. Deși identificată la reala ei gravitate, situația va continua să

²⁷ A.E.R.N.S., d. 51/1864, f. 7, 15.

²⁸ A.E.R.N.S., d. 18/1866, f. 1-12.

²⁹ D.S., 1866-1867, p. 63.

evolueze dezinvolt. Momentul de apogeu va fi criza generată de înlăturarea mitropolitului Ghenadie Petrescu, din 1896³⁰, și continuată apoi de scandalurile arestării episcopului Gherasim Saffirin al Buzăului și demisia mitropolitului Athanasie Mironescu. Până după 1923, când prin Constituția nou adoptată Biserica va fi legal separată de Stat, efectele calității de om politic a episcopilor români vor produce deservicii serioase Bisericii.

Prezența la București a episcopilor de la Râmnic viza participarea la ședințele Senatului și ale Sfântului Sinod, deși până la 1885, când Biserica Ortodoxă Română devine autocefală, nu se putea vorbi de un sinod recunoscut oficial de Patriarhie. Senatul lucra în două sesiuni, cea de toamnă și cea de primăvară. Pentru deschiderea ambelor sesiuni, episcopii primeau la reședința episcopală din Râmnic sau la locuința din București invitații ale secretariatului Senatului, cărora le răspundeau de obicei prin formule reverențioase³¹. Ședințele sinodale erau suprapuse ca timp de desfășurare cu acelea ale Senatului și erau convocate prin decret regal. În plus, prezența ierarhilor la București era prilejuită și de alegeri sau instalări de noi episcopi, distribuite pe întregul parcurs al unui an, dar și de alte activități administrative³².

În aceste condiții, era aproape imposibil ca misiunea clericală și cea politică să fie îndeplinite satisfăcător. Punând la socoteală și starea sănătății episcopilor, ajunși la vârste înaintate, este lesne de înțeles că aceștia absentau mult, fie din reședința de scaun, fie din fotoliul de senator. În afară de aceasta, dificultățile deplasărilor nu erau de neglijat. La 8 mai 1874, Atanasie Stoenescu anunța telegrafic că nu poate participa la lucrările „Sfântului Sinod al Bisericii Române Autocefale” din cauza drumului³³ deși motivul real putea fi precauția bisericească față de declarata independență față de Patriarhia din

³⁰ D.S., 22/ 28 apr. 1900, p. 1329, 1333, 1393. În ședința din 28 martie 1900, când se ia în discuție alocarea unei pensii de 1000 de lei pentru fostul mitropolit Ghenadie Petrescu, în afară de cei 600 de lei pe care îi primea lunar din ianuarie 1897, D. Brătășescu arăta: „Aceasta este o cumpărare, o astupare de gură, o ciontitură de condei, ca să nu se poată spune mai multe!”. Liberalii lui Sturdza pierduseră în 1896, Ghenadie (conservator) demisionase iar „drapeliștii” numiseră pe Iosif Gheorghian opozant al Legii conservatoare a clerului din 1893. Conservatorii i-au promis lui Ghenadie recăpătarea scaunului mitropolitan, după ce vor reveni la putere, dar nu o făcuseră. Pensia de 1000 de lei era o compensație pe care Ghenadie nu a vrut s-o primească. S-a apreciat în aceeași ședință de Senat că „guvernul conservator a viclenit, și ceea ce nu au putut face liberalii cu detronatul mitropolit, au făcut conservatorii: l-au ucis ca părintele pe fiu!”.

³¹ A.E.R.N.S., d. 79/1887, f. 5. La 15 noiembrie 1887, Ghenadie Enăceanu confirma: „voi fi următor datoriei ce țara a impus episcopatului roman”.

³² A.E.R.N.S. , d. 41/1890, Ghenadie Enăceanu era membru în Consiliul General al Ministerului Instrucțiunii, la ale cărui lucrări se deplasa din Râmnic, cu bilet la clasa I, achitat de Minister!

³³ A.E.R.N.S., d. 38/1874, f. 6-7. „Oltul și Topologul sunt crescute, imposibil de trecut momentan. Voi veni când se va putea”.

Constantinopol. Totuși, dificultăți ale drumului sunt invocate și de Ghenadie Enăceanu, într-un răspuns către Sinod, din 7 mai 1887³⁴.

Cheltuielile de transport erau suportate de Stat, indiferent dacă deplasarea era în scop bisericesc sau politic. Până pe la 1880, episcopilor le era decontată cheltuiala, imediat după ajungerea la București, și acest lucru le era comunicat prin Prefectură, în acord cu instrucțiunile Ministerului de Finanțe. După aceea dată, le era eliberat un bilet nominal de liber parcurs pe calea ferată, valabil pentru orice distanță³⁵.

Șederea la București a ridicat alte probleme de ordin administrativ care se reflectau în prezența parțială în Legislativ. În ianuarie 1881, Iosif Bobulescu este chemat telegrafic de trei ori să se prezinte în Senatul care nu putea lucra datorită numărului mare al absenților. Vremea ar fi putut fi un motiv dar, de fapt, episcopul nu avea o reședință convenabilă în Capitală. De aceea, el folosește prilejul pentru a cere ministrului cultelor să-i amenajeze camerele metocului Episcopiei Buzăului de la biserica Sf. Dimitrie, unde erau găzduiți arhieriei veniți în București. Demersul nu are succes, din moment ce în noiembrie același an Bobulescu cerea din nou, de această dată mitropolitului Calinic Miclescu, să-i fie încredințate spre folosire casele făcute de fostul mitropolit Neofit la biserica Icoanei. Acestea erau destinate uzului unui arhieru, prin testamentul celui care le construise, dar la acea vreme erau ocupate de un mirean. Episcopul cerea intervenție la epitropia bisericii și la primărie, pentru a se instala acolo cel târziu la Sf. Gheorghe din anul următor, dar iarăși este refuzat³⁶. O nouă încercare va face în 1883 și tot fără succes, când cere spre folosire câteva camere de la Sinod. Către sfârșitul veacului însă, mare parte din corespondența cu episcopul Râmnicului se desfășura pe adresa casei din strada Sapienței, intrată în folosința sa permanentă.

Odată instalați în fotoliul senatorial, ne-am fi așteptat ca ierarhii ortodocși să aibă frecvente luări de poziție, cel puțin în chestiunile care priveau direct viața bisericească. Asemenea situații au fost foarte rare iar pentru episcopii de la Râmnic încă și mai rare. Una dintre regulile monahale obligă obștea de a lăsa pe cel mai mare în rang să vorbească în numele tuturor și, indiferent câte discuții s-ar purta, după audierea poziției celui mai mare în rang nimeni nu mai adaugă nimic. Formați astfel, episcopii au lăsat aproape întotdeauna pe mitropolit să expună punctul lor de vedere colectiv și de aceea luările lor de cuvânt sunt rare, și nu în chestiuni majore. Ierarhii de la Râmnic nu a făcut excepție și de aceea glasul lor nu s-a făcut auzit decât foarte rar în Senat. Au fost momente în care se

³⁴ A.E.R.N.S., d. 79/1887, f. 2-3: "De ieri plouă continuu"- scria episcopul -,după încetare plec Sf. Sinod".

³⁵ A.E.R.N.S., d. 38/1874, f. 1-2, respectiv d. 27/1888, f. 3-4. Pentru Calinic, Guvernul se îngrijea încă din 1860 să-i pună la dispoziție cai pentru deplasările la Senat și Sinod. Era însoțit de trei sau patru oameni de casă, fie la București, fie "la cura băilor, de care am mare trebuință", unde mergea frecvent, cerând învoire de la Președintele Adunării Legiuitoare, conf. A.E.R.N.S., d. 46/1861, f. 8, 48.

³⁶ A.E.R.N.S., d. 11/1881, f. 3-4, 12.

dezbăteau chestiuni administrative de mare importanță pentru județul Vâlcea și în care tăcerea episcopilor Râmnicului este totală. La 12 februarie 1864 se dezbătea proiectul pentru înființarea unui drum între Pitești și Râul-Vadului (Sibiu), pentru care ar fi trebuit un credit de 13.500.000 lei. Deși importantă pentru regiune, inițiativa nu este sprijinită în nici un fel de episcopul Calinic³⁷. La 19 mai 1898, Senatul a dezbătut autorizarea județului Vâlcea pentru contractarea unui împrumut de 150.000 de lei, privind construirea unui palat al justiției. Suma urma a se contracta de la Casa de Economii și Consemnațiuni, cu o perioadă de rambursare de 20 de ani. Autorizarea se obține, căci Adunarea Deputaților o analizase și aprobase încă din 20 aprilie, dar Atanasie Mironescu nu a avut nici o intervenție, deși era președintele comitetului care a condus dezbaterile³⁸. Către episcopi se îndrepta de multe ori speranța unei intervenții în Senat, pentru cauze de interes obștesc. Nu pot fi identificate astfel de intervenții în lucrările Senatului, dar intenții bune au existat mereu³⁹.

Aceeași condamnabilă neimplicare a fost evidentă și în chestiuni vitale pentru Biserică. Am arătat cum, la 13 decembrie 1863, Legea secularizării averilor mănăstirești era apreciată de însuși mitropolitul Nifon și votată cu entuziasm de toți episcopii și oamenii politici ai Legislativului. Curând după aceea, mai exact după votarea Legii privind alegerea mitropoliților și episcopilor și numirile făcute de Cuza, tulburările produse în mediul bisericesc vor face ca în Senat mulți prelați să fie absenți perioade mari de timp. Prin 1865, se ajunsese ca doar mitropolitul să fie prezent iar Calinic al Râmnicului să nu vină aproape deloc, nici măcar la dezbaterile unor legi fundamentale⁴⁰.

În aceeași situație erau și ceilalți episcopi, aflați într-o totală „inapetență” politică pentru toată perioada până la 1872, când criza sinodală ia sfârșit. Pentru câțiva ani după aceea, este sesizabil un ușor reviriment al prezenței lor în Senat, care își pierde apoi intensitatea, pentru a reapărea după 1890, la dezbaterile Legii clerului mirean care a provocat și demisia mitropolitului Iosif Gheorghian, în 29 martie 1893. Apoi, ierarhii se mai fac auziți în momentele tensionate ale depunerii din scaun a lui Ghenadie, la 20 mai 1896, și la demisia lui Athanasie

³⁷ D.A.L.R., f. 841. Propunerea iese din discuție „până când se va determina traseul drumului de fier, și să nu se înființeze acea șosea decât dacă calea ferată nu s-ar fixa pe valea Oltului”.

³⁸ D.S., 1898, p. 833.

³⁹ A.E.R.N.S., d. 4/1887, f. 18. Primăria Râmnicului cerea lui Ghenadie Enăceanu, la 4 mai 1887, să intervină la corpurile legiuitoare pentru acordarea către urbe a unui împrumut de o sută de mii de franci, pentru despăgubirea unor exproprieri. Motivația era înființarea unor grădini, cișmele, îndreptarea unor străzi (utilitatea publică). Episcopul scrie pe petiție: „Se va face mijlocirea cuvenită la timp”. D.S. nu semnalează intervenția!

⁴⁰ D.S., 1864-1865, f. 65-71. Calinic este absent nemotivat la discutarea legii „alegerii” mitropoliților și episcopilor, lipsește la 12 feb. 1865, când se discută legea pentru împrumut de 150 de milioane de lire turcești pentru rezolvarea definitivă despăgubirilor rezultate după secularizare iar la 22 feb. 1865, când dezbaterile legii amintite continuau, este menționat ca „bolnav”.

Mironescu din 28 iunie 1911, provocată de urmările Legii Consistoriului superior și a atacurilor lui Gherasim Saffirin al Buzăului.

Mai activ a fost, după 1898, episcopul Atanasie Mironescu al Râmnicului, ca membru sau președinte al comisiei de indigenate, din care făceau parte mitropolitul și alți câțiva oameni politici marcanți ca T. Maiorescu, G. Brătășeanu și alții. Activitatea comisiei nu era formală, căci naturalizarea aduce drepturi civile și politice pentru cei ce o cereau. De aceea se obținea greu, mai ales pentru evrei, și se acorda individual, în urma unor proceduri deloc simple. Articolul 9 din Constituție cuprindea cerințele pentru naturalizare (religie, conduită, informații despre părinți, situație materială, merite remarcabile sociale etc) și acestea erau dezbătute punct cu punct. Sub președinția sa, făcută cu responsabilitate și susținută de un nivel intelectual neegalat de nici unul din ierarhii vremii, se acordă cetățenia multor etnici români din Ardeal și Macedonia.

Din nefericire, nu aceeași responsabilitate îi motiva și pe ceilalți episcopi-senatori, care nu iau atitudine nici la mijloc, dar nici la final de secol, în probleme bisericești esențiale. Sub comandă politică liberală, episcopii români își vor da girul pentru ridicarea vicariatului apostolic romano-catolic din București la rang de episcopie, în 1879, apoi, în 1886, la cel de arhiepiscopie. Mai târziu, la 16 decembrie 1899, senatorul N. Pacu va incrimina votul de atunci al ierarhilor și va afirma: „ierarhii au părăsit interesele bisericii...și au aprobat îngenuncherea neamului român!” Printre votanții favorabili legii s-a numărat și episcopul Athanasie Stoenescu al Râmnicului ⁴¹, care avea o relație excelentă cu liberalii⁴² iar relațiile politice și importanța lor pentru păstrarea scaunelor începeau să fie mărturisite de însăși membrii ierarhiei.

În ședința de Senat din 24 februarie 1889 s-a discutat un amendament pentru refacerea bisericii „Sărindar” pe un alt amplasament și edificarea catedralei din București. Amendamentul cerea Guvernului să găsească soluții dar nu este votat tocmai de către episcopi. Justificarea vine prin vocea mitropolitului primat: „Am crezut de datoria noastră a susține o cestiune când este vorba de Biserică, dar dacă am văzut că onor guvern se declară contra acestui amendament, ca să nu se creadă că noi facem ostilități guvernului, ne-am abținut”⁴³. Cu câțiva ani

⁴¹ D.S., 1900, M.O. 223/5 ian. 1900, p. 170. Au votat „pentru”: Mitropolitul primat, episcopii de Râmnic, Buzău, Dunării de Jos, Huși, nici unul împotriva, iar “abținut” a fost mitropolitul Moldovei și episcopul de Argeș. Cel de la Roman a fost absent.

⁴² A.E.R.N.S., d 91 / 1878, f.2. Athanasie fusese decorat în 1878 cu ordinul „Steaua României” în grad de comandor, probabil și pentru că binecuvântase armata română în 1877, la trecerea Dunării. Decorația o primește după depunerea unei „taxe pentru insignă” de 80 de lei, conf. Art. 23 din Regulamentul pentru primirea ordinului. Un alt episcop decorat, dar pentru meritele sale culturale, va fi Ghenadie Enăceanu, la 6 iunie 1895. Va primi „Coroana României” în grad de mare cruce, cf. A.E.R.N.S., d. 137/1895, f. 2.

⁴³ D.S., 1889, M.O./6 martie 1889, p.404. La rândul său, liberalul Mârzescu persiflează atitudinea episcopilor:” Se ia act de această acțiune simpatcă guvernului”.

înainte, același lucru era mărturisit și de Melchisedec al Romanului, în ședința sinodală din 10 decembrie 1885. În discuție fiind noua prevedere regulamentară care interzicea episcopilor și mitropolitului participarea la orice fel de întruniri politice și bisericești din afara Senatului și Sinodului, acesta afirma: „Pe mine mă jenează (*restricția, n.n.*). N-am avut până acum această restricție, și cu toate acestea, n-am luat parte la nici o adunare politică, nu ne-am vârat în nici o opoziție, ne-am condus în cele politice de politica Guvernului, și așa vom face și de acum înainte”⁴⁴. Într-adevăr, cu excepția scandalului legat de episcopul Saffirin al Buzăului, după încheierea crizei canonicității prin adoptarea Legii organice din 1872, *informațiile de arhivă nu oferă nici un indiciu că vreunul dintre ierarhi ar fi luat public atitudine împotriva legilor sau guvernului*. De fapt, aceasta era și una din obligațiile lor, precizată în articolul 20 al amintitei legi. Episcopii aveau dreptul la publicarea de enciclice și scrisori pastorale, „fără să se atingă de legile civile și politice”.

În fața unei asemenea stări de lucruri, era firesc, chiar între senatori, să apară un curent ostil prezenței inutile a ierarhilor în fotoliile senatoriale. *Prestația lor în politică era în mare parte lipsită de personalitate, supusă direcției impuse de guvern și dăunătoare atât prestigiului Bisericii, cât mai ales administrării și cârmuirii spirituale a creștinilor pe care îi aveau în grijă, în eparhiile lor*. Una dintre luările de cuvânt cele mai edificatoare este cea din 16 decembrie 1899 a senatorului N. Pacu. „Unii dintre dânsii”- *spunea acesta, referindu-se la prelați* -, „sunt aproape mosafiri în eparhiile lor, slujesc foarte rar, din Paști în Crăciun. (...) Când legiuitorii au acordat dreptul de senatori(...), n-au înțeles să priveze eparhiile de conducătorii lor sufletești până și în Postul Mare, până și în Săptămâna Patimilor. Da, participarea la Senat a prelaților, e luminoasă și patriotică, însă numai în cestiunile mari, cum ar fi apărarea drepturilor bisericii.(...) Cârja stă într-un ungher din eparhie, iar ei stau concentrați la București, unde își încasează veniturile și cupoanele, își plasează capitalurile..., apoi preasfințitul se îmbolnăvește, nu poate veni în eparhie, stă la București, se caută la cei mai scumpi doctori(...)și cu toată dorința de a veni în eparhie, pleacă la băi, pune o redingotă, piaptănă barba „a la maximilian”, și coada o ascunde sub pălărie...”⁴⁵. Senatorul avea dreptate în cele ce afirma, iar realitatea era cunoscută de toți. Cu totul izolat, unii dintre episcopii Râmnicului au încercat atenuarea gravității ei, dar cu eforturi personale mari, care se vor repercuta asupra sănătății lor și le va grăbi chiar sfârșitul ⁴⁶.

⁴⁴ *** 1886, p. 64-65.

⁴⁵ D.S., 1900, M.O.223 / 5 ian.1900, p.169-170.

⁴⁶ A.E.R.N.S., d. 213/1909, f. 1-10. În iulie 1909, Ghenadie Georgescu cere și primește de la Ministerul lucrărilor publice hărțile căilor de comunicație a județelor din episcopia Râmnicului. La 15 august 1909, pornește în vizită pastorală, începând cu județul Gorj. În anii următori, în lunile de vară, va vizita tot teritoriul episcopiei. La dosar sunt itinerariile făcute de protopopi, procesele verbale ale vizitelor din parohii, schițe ale comunelor, etc. Ultima vizită se va încheia în septembrie 1912, înainte de deschiderea lucrărilor Senatului. Murea la 23 noiembrie 1912.

Nu ar fi lipsit de interes să știm care erau veniturile bănești oficiale ale episcopilor de la Râmnic, ca înalți funcționari de stat ai epocii moderne. Poziția lor era cea care dicta cuantumul salariilor și ale indemnizațiilor și nu eficiența reală a pastorației și a activității din Legislativ.

Veniturile salariale sunt singurele care pot fi identificate cu certitudine, pe baza documentelor de arhivă, dar nu erau singurele venituri. Nu se va putea ști niciodată la ce valori se ridicau câștigurile episcopilor provenite din activități specifice cultului sau dacă existau și alte filiere de obținere a unor foloase financiare suplimentare salariilor⁴⁷. Călătorii străini prin Principate notau în deceniile primei jumătăți de veac XIX că episcopii percepeau câte 15 piaștri anual, de la fiecare preot pe care îl aveau în subordine⁴⁸. Oricum, raportate la retribuțiile vremii, câștigurile clerului înalt erau frapant de mari.

Salariul episcopilor se acorda ca urmare a statutului de funcționar al Statului. În 1868, episcopul Calinic avea pe statul de plată un salariu de 1543 de lei lunar, în condițiile în care un preot la catedrala episcopală avea între 65 și 74 de lei iar un „copist” al administrației bisericești doar 35 de lei! Din această sumă, 10% se reținea pentru fondul de pensii și procentul s-a păstrat până la 1918. Salariile episcopilor vor rămâne constante până în primii ani ai secolului al XX-lea, când scad puțin, pentru ca în anii Primului Război Mondial să fie simțitor reduse⁴⁹. Modificări vor fi și la salarizările preoților, diaconilor, paracliserilor și ale funcționarilor cancelariei episcopale, dar nu majore⁵⁰.

În ceea ce-i privea pe episcopi, aceștia mai puteau primi de la Stat, în anumite situații, sume de bani substanțiale. În 1848, un ofis domnesc al lui Bibescu acorda episcopilor și mitropoliților aleși o sumă de bani pentru instalare, de la fondul Casei Eparhiilor⁵¹. În anii domniei lui Cuza, deputații și senatorii primeau 2 galbeni pe zi ca diurnă, dar pierdeau plata pentru zilele de absență sau concediu⁵². Pentru ședințele Sinodului, diurna s-a stabilit la 20 de lei pe zi pentru fiecare sinodal⁵³, ceea ce rotunjea semnificativ veniturile

⁴⁷ S.J.A.N.D., d.3/1838, d. 7/1838, d.1/1843, d.4 /1844, d.21/1846 conțin corespondența cu protoierii privind strângerea „banilor bastonului” și a „banilor ploconului”, taxe anuale percepute de la preoți, care intrau în vistieriile personale ale episcopilor. Cunoscut și sub numele de „ploconul cârjei” și generalizat atât în Moldova cât și în Țara Românească în veacul fanariot, este de presupus că obiceiul a continuat să existe și în perioada căreia îi acordăm atenție, dar sub o formă neoficială și nu de aceeași anvergură.

⁴⁸ Iorga 1981, p. 471.

⁴⁹ A.E.R.N.S., d. 71/1904, d. 5/1918. De la 1230 lei pe lună în 1904, scade la 1014 lei în 1918, când se adăuga însă un procent de 20% „spor pentru scumpirea traiului”.

⁵⁰ A.E.R.N.S., d. 22/1868 f. 2-3, d. 21/1884 f. 36, d. 13/1889, d. 214/1901 f. 4-16. Pe la 1900, salariul unui preot la catedrală crescuse de la 74 la 100 de lei, un diacon lua 90 de lei iar „arhimandritul de scaun (locotenent)” între 170 și 185 de lei.

⁵¹ A.P. /1850-1851, tom XVI, partea a II-a, p. 1684.

⁵² D.S./1865, ședința din 18 ian. 1865, p. 765.

⁵³ D.S./1872-1873, p. 462. Deputații votaseră cu 55 la 11 legea, la 15 martie 1871, când criza canonică încă nu se terminase. Abia după înființarea Sinodului „canonic” și

oficiale ale prelaților, ajunse în jurul sumei de două mii de lei lunar, de 20 de ori mai mare ca salariul unui preot de catedrală și chiar de 40 de ori ca cel al unui preot rural! Pensiile erau și ele pe măsură, deși prea puțini ajungeau în situația de a beneficia de ele. În afară de episcopii demisionați în 1918, ierarhii de Râmnic au murit în funcție, cu excepția lui Iosif Bobulescu. Pentru acesta, la 29 martie 1887, se adoptă în Senat o lege privind acordarea sumei de 500 de lei lunar, ca pensie viageră⁵⁴. Fostului mitropolit Iosif Gheorghian i se fixase inițial o pensie de 600 de lei iar, mai apoi, una suplimentară de încă 1000 de lei.

Aspectele activității politice a ierarhiei române în perioada 1860-1918 pun clar în lumină efectele nefaste pentru Biserică ale calității acestora de senatori și înalți funcționari guvernamentali. Începând din 1860, acțiunea concertată a forțelor partidelor politice, în special cel liberal, a fost în direcția folosirii creditului moral al Bisericii, în folos propriu. De mare ajutor în realizarea scopului propus a fost lipsa de coeziune a ierarhiei, divizată de interese personale și lipsită de simțul previziunii în cele ce priveau viața ecleziastică. Efectele loviturilor date de Cuza Bisericii se vor resimți cu putere în toată epoca modernă, vor crea precedente grave și vor duce la scăderea prestanței celei mai bine organizate și mai reprezentative instituții românești.

Relația episcopilor de la Râmnic cu ceilalți prelați ai țării. Rezultatul de maximă gravitate a măsurilor statale privind organizarea Bisericii și a implicării episcopilor ca factori activi ai scenei politice începând cu epoca lui Cuza a fost alterarea episodică a relațiilor dintre membrii înaltului cler român. Supuși propriilor slăbiciuni și tentați de rangul scaunelor episcopale oferite de guvern, episcopii numiți de Cuza se vor găsi în conflict cu partizanii canonicității conduși de frații Scriban și Iosif Bobulescu, încă din 1865.

„Legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți în România”, cum era numită, a fost votată la 20 ianuarie 1865 de deputați, la 5 februarie de senatori și abia la 11 mai ratificată de domnitor. Ea instalează cârmuitori în scaunele episcopale ale țării după cum urmează: Calinic Miclescu ca mitropolit al Moldovei (în locul unchiului său, Sofronie Miclescu, destituit în noiembrie 1860 de guvernul Kogălniceanu pentru reacția la reformele bisericești din Moldova), Atanasie Stoenescu ca episcop al Romanului, Dionisie Romano la Buzău⁵⁵, Neofit Scriban la Argeș (ulterior Ghenadie Țeposu), Melchisedec

recunoașterea tuturor episcopilor în funcție, Senatul votează și el, cu 27 la 7, la 23 martie 1873.

⁵⁴ D.S./1886-1887, M.O./21 apr. 1887, p. 598. Hotărârea se adoptă cu majoritatea de 44 la 8. Pensia o plătea „Casa Statului”.

⁵⁵ Iorga 1909, p. 311-312. Calinic Miclescu, arhieru locotenent în Moldova, susținuse în predici reformele guvernului de expropriere a mănăstirilor Neamț, Secu, Vorona, Agapia și Văratice de pământuri și tipografii. Dionisie Traianupoleos-Romano, devotat guvernului, primise inițial Hușiul dar, „neplăcându-i această eparhie”, a fost mutat în câteva zile printr-un alt decret la Buzău. Melchisedec Ștefănescu făcuse și el guvernului „multe și însemnate servicii”.

Ștefănescu la Dunărea de Jos (episcopie nou înființată, la 17 noiembrie 1864) și Iosif Gheorghian la Huși. Dintre aceștia, Neofit Scriban a demisionat imediat, deși conducea episcopia Argeșului ca locotenent, încă din 1862, și s-a pus în fruntea opoziției la reformele bisericești ale lui Cuza.

Râmnicul nu a fost afectat pentru moment de tulburările bisericești din țară. La cârma episcopiei se afla Calinic Cernicanul care, alături de mitropolitul Nifon de la București, erau singurii ierarhi aleși „canonic”, după vechile rânduieli. În țară însă, lupta pentru canonicitate începuse, cu atacuri susținute la adresa episcopilor „necanonic”. Implicați erau și oameni politici ca Scarlat Rosetti și ziarul său „Eclesia”, Nicolae Roznovanu din Iași care spera la domnia Moldovei dar și interesele Patriarhiei conduse de Sofronie al III-lea, lezate grav de secularizare. La acestea se adăuga lipsa de funcționalitate a „Sinodului” înființat de Cuza prin decretul din decembrie 1864, care nu s-a putut întruni decât de trei ori, fiind contestat de frații arhieriei Neofit și Filaret Scriban, Iosif Bobulescu și chiar cei doi mitropoliți, ajunși în conflict nedorit cu Patriarhia.

Astfel stând lucrurile, este ușor de imaginat că între episcopii români s-au iscat fricțiuni serioase. Unii dintre ei, ca Neofit Scriban și mai târziu Atanasie Stoenescu, au demisionat din scaune, unul din convingere, altul sub presiunea „canoniștilor”. Cel de-al doilea prezidase chiar, între 1 iulie și 10 august 1867, cea de-a doua ședință a „sinodului” lui Cuza, în absența mitropoliților.

Atanasie va ajunge episcop la Râmnic, la 18 ianuarie 1873. Legea din 1872 pusese capăt luptei pentru canonicitate, prin recunoașterea tuturor episcopilor din țară, dar Atanasie va continua să aibă resentimente față de unii ierarhi, în special față de Calinic Miclescu, devenit mitropolit la București. Primele indicii de arhivă ale acestor animozități datează din 1878, când un incident aparent banal a prilejuit un schimb de replici tăioase între cei doi ierarhi.

În cauză era intenția unor preoți tineri din jurisdicția mitropoliei Bucureștiului de a promova și în Episcopia Râmnicului ideile lor privind modificarea costumului preoțesc. Atanasie este înștiințat de acest fapt și scrie Ministrului, aducând acuze directe lipsei de fermitate a mitropolitului. La rândul său, acesta este înștiințat de oficialii de stat și scrie astfel episcopului Calinic: „ar fi fost mai bine să va adresați către Noi (...), spre descoperirea acelora(...) care și-au permis a provoca dezordini în dioceza Frăției Voastre(...). Și, în general, orice dezordine bisericească se reglează canonic, prin adresarea către Mitropolit, ca președinte al Sfântului Sinod(...)”.⁵⁶ La scurt timp, Atanasie scrie din nou mitropolitului că, dacă ar fi socotit să aprobe modificări costumului preoțesc, o făcea din poziția de conducător suprem al eparhiei sale și recomanda mitropolitului respectarea Canonului 34 apostolic, care interzicea amestecul unui episcop în eparhia altuia, sub orice formă. Atanasie fusese evident iritat de diplomația și precizia răspunsului lui Calinic, din care rezulta clar poziționarea onorific superioară a mitropolitului. Schimbul de scrisori era desigur un efect târziu al conflictelor legate de canonicitate, dar nu ultimul. În

⁵⁶ A.E.R.N.S., d.79/1879, f. 4, 8-12.

anii următori, multe din adresele primite la Râmnic de la București vor avea tăiat cuvântul „primat” din titulatura mitropolitului, indiciu clar că episcopul Atanasie nu trecuse nici peste vechile, nici peste noile fricțiuni cu mitropolitul⁵⁷.

În ceea ce privea raporturile dintre ceilalți episcopi ai țării, acestea erau dictate de simpatiile sau datoriile politice pe care aceștia le aveau față de una din cele două forțe politice principale ale țării. Contemporan al luptei pentru canonicitate, episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului afirma: „Utile personale și discordiile politice îngreunează poziția episcopilor. Lupta este înverșunată, căci partidele politice, sfâșiindu-se între ele, nu voiau să știe nimic altceva, decât a-și atrage partizani cât mai mulți(...)”⁵⁸. În presă sau ședințele Senatului, divergențele între membrii episcopatului român le urmau pe cele ale partidelor în cauză, însă nu prindeau contur în alocuțiuni decât în momente de maximă importanță, când disciplina de castă își pierdea valabilitatea.

Fenomenul a fost mai evident începând cu ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, când demisia mitropolitului Iosif Gheorghian a declanșat seria scandalurilor bisericești ce vor continua până aproape de Primul Război Mondial. Miza inițială o constituia proiectul Legii clerului mirean, de la care se aștepta o îmbunătățire reală a situației preoțimii române, dar care a reorganizat administrația bisericească în defavoarea acesteia. Mitropolitul în exercițiu de atunci, Iosif Gheorghian, fusese adus în scaun de liberali, în toamna lui 1886, de la episcopia Dunării de Jos. În martie 1893, proiectul legii alcătuit sub guvernarea conservatoare și ministeriatul lui Take Ionescu a intrat în dezbateri iar mitropolitul Iosif s-a retras din scaun, depunând demisia sa Regelui. Opoziția a interpretat gestul ca un act de respingere a proiectului în forma prezentată și se pare că avea dreptate⁵⁹. Amplele dezbateri au adus însă în discuție divergențele serioase dintre ierarhii țării, segregati în susținători și opozanți ai proiectatei legi, după afinitățile politice avute. D.G. Mârzescu avea să afirme în Senat: „Văzând pe unii episcopi în dezbinare cu mitropolitul lor, și văzând că nici Mitropolitul Primat nu e pe acea bancă, mă întreb ce se petrece în sânul bisericii naționale de răsărit ?(...) Văd pe episcopul de Huși, pe episcopul de Roman în dezbinare cu Mitropolitul lor respectiv, mai văd pe episcopul Râmnicului-Vâlcei, iarăși cutez a zice, în dezbinare cu mitropolitul primat”⁶⁰.

Raportul de forțe era așadar împărțit astfel: cei doi mitropoliți erau împotriva legii, fie din convingerea defectuoșității acesteia, fie datorită afinităților lor cu

⁵⁷ A.E.R.N.S., d.192/1878, f. 2.

⁵⁸ Ștefănescu 1875, p. 32.

⁵⁹ D.S./1893, ședința din 13 aprilie 1893, p. 758. Oricât a vrut Take Ionescu să susțină că demisia mitropolitului a fost cauzată de starea sănătății sale, cum era de altfel și motivația oficială, D.G. Mârzescu relatează următoarea sa convorbire cu Iosif Gheorghian, cu câteva săptămâni înainte: „Domnule Mârzescu, ai să iei cuvântul în cestiunea clerului? – Da, despote, am să combat legea din toate puterile mele,- și atunci mitropolitul m-a sărutat pe amândoi obraji. –Dar Înalt prea Sfinția Ta ce ai să faci ? – Am să iau cuvântul în senat și am să combat”.

⁶⁰ D.S./1893, ședința din 13 aprilie 1893, p. 756.

liberalii din opoziție și alături de ei se situa și Ghenadie Enăceanu al Râmnicului⁶¹. În schimb, Ghenadie Petrescu al Argeșului are intervenții ample în favoarea legii, confirmând insinuarea lui Mârzescu că scaunul mitropolitan era deja „făgăduit”. Într-adevăr, la 18 mai 1893, Ghenadie al Argeșului devenea mitropolit, sub guvernarea conservatoare a lui Lascăr Catargiu și a junimiștilor, dar nu era agreat de majoritatea membrilor Sinodului. Episcopul Partenie al Dunării de jos se postase în fruntea acestora și, în cursul anilor 1894-1895, are o serie de intervenții de la tribuna senatului împotriva persoanei mitropolitului. Pe lângă aceasta, formulează reclamații în chestiuni bisericești de care îl face responsabil tot pe mitropolit⁶².

Opozant, dar mai moderat, era și Ghenadie Enăceanu al Râmnicului. Acesta nu ia cuvântul la tribuna Senatului dar tensiunile sale cu mitropolitul erau cunoscute. La 28 septembrie 1895, Primatul îl reclamă pe Enăceanu că a intrat pe teritoriul Mitropoliei Bucureștilor, fără aprobarea sa. Faptul nu prezenta atât de mare importanță pentru epoca modernă. Litera legii fusese însă încălcată. În plus, episcopul de la Râmnic avusese o explicație satisfăcătoare în privința învinuirilor ce i se aduceau⁶³. Substratul politic și răfuiala personală erau ambele evidente.

La 4 octombrie 1895, Regele cheamă la guvernare pe liberalii conduși de D.A. Sturdza iar pentru mitropolitul Ghenadie începea declinul, fiind contestat de mulți membri ai Sinodului și neagreat de liberali. Împotriva sa se aduc acuze canonice evident forțate dar acesta era singurul mod în care putea fi îndepărtat din scaun. De partea contestatarilor săi se va situa și Ghenadie Enăceanu al Râmnicului. Convulsiile din Sinod se desfășoară pe parcursul primăverii anului 1896 și vor conduce la o adevărată „grevă” a câtorva sinodali. La 30 aprilie, spre exemplu, Ghenadie al Râmnicului este invitat la lucrările Sf. Sinod, deschis prin decretul regal nr. 2228. Refuzul său scris este o sinteză a situației în care clerul înalt și Biserica, în general, ajunseseră în urma politizării structurilor eclesiastice. „Nu putem lua parte la ședințele Sfântului Sinod”- scria Enăceanu - „întrucât este prezidat de actualul mitropolit primat. Ședințele Sf.Sinod al S-tei

⁶¹ *Ibidem*, p. 817-819. În iunie 1891, sub guvernarea liberalilor lui I. Em. Florescu, Ghenadie al Râmnicului, Silvestru al Hușilor și Partenie Clinceni al Dunării de Jos primiseră sarcina alcătuirii unui proiect de lege pentru îmbunătățirea condiției materiale a clerului. L-au alcătuit la reședința episcopală din Rm.Vâlcea. La 27 noiembrie 1891, veneau la putere conservatorii lui Lascăr Catargiu și forma proiectului alcătuit de cei trei nu s-a mai discutat. În schimb, Take Ionescu alcătuiește un alt proiect de lege, obține acordurile pripite ale câtorva ierarhi și în martie 1893 începe dezbaterea. Era natural ca Ghenadie Enăceanu al Râmnicului să se posteze de partea liberalilor opozanți și să continue reproșurile cum că părerea Sinodului nu a fost cerută la scrierea legii.

⁶² D.S./1894-1895, ședința din 12 dec. 1894, p.160-163. Mitropolitul primat Ghenadie îl cataloghează drept „reclamagiu” și se plânge ministrului. Polemicile sunt structurate pe argumente bisericești, canoane, istorie etc.

⁶³ A.E.R.N.S., d.47/895, f. 9-11. Enăceanu fusese la Argeș, „pentru a discuta cu cestiunea cărților didactice” cu episcopul Gherasim Timuș dar încălcase art. 7 din Regulamentul Sf. Sinod și canonul 31 Cartagina.

noastre Biserici Autocefale Ortodoxe Române, a ajuns de la o vreme organul de a deturna Sf. noastră Biserică de la menirea ei, prescrisă de canoane și îndrumată de legile țării și regulamentele bisericești. Membrii acestei S-te instituțiuni, scoși sistematiceste din prescripțiile regulamentelor, sunt împinși la luarea de hotărâri contrare intereselor Bisericii, jignitoare legilor țării și degradatoare pentru autoritatea membrilor, după cum se poate vedea și din numerele ședințelor Sf. Sinod, publicate prin Monitorul Oficial și Revista B.O.R. În fața multor neorânduiri”- scria mai departe episcopul -, „ca să nu mă fac și eu solidar de aceste anomalii și să nu fiu expus la noi atacuri (...), vă rog, domnule ministru să luați măsuri pentru a înlătura cauza neorânduiriilor”⁶⁴.

Chestiunea mitropolitană, politizată la maxim⁶⁵, a dus la căderea guvernului liberal al lui Sturdza, la 19 noiembrie 1896, și la instalarea la conducere a fracțiunii liberale a „drapeliștilor” lui P.S. Aurelian, care au obținut reabilitarea mitropolitului Ghenadie Petrescu la 4 decembrie 1896⁶⁶. A doua zi însă, acesta a demisionat și s-a retras definitiv la Căldărușani iar în locul său a fost reșezat Iosif Gheorghian, spre satisfacția certă a episcopului Ghenadie Enăceanu al Râmnicului.

Periculoasa „rotativă” mitropolitană ar fi putut continua căci, la 30 martie 1899, Carol I a chemat iarăși la guvernare pe conservatori și readucerea lui Ghenadie Petrescu devenea din nou posibilă. Însă moartea lui Lascăr Catargiu în aceeași zi și declanșarea unor acerbe lupte între grupările conservatorilor pentru formarea guvernului au întârziat aducerea chestiunii în atenția Legislativului. După cum vom vedea, conservatorii „puri” ai lui Gheorghe Gr. Cantacuzino vor pune capăt acestei practici lăsând mitropolit pe Iosif Gheorghian dar oferind, la 28 martie 1900, o pensie suplimentară lunară de o mie de lei lui Ghenadie, pe care fostul mitropolit a refuzat-o.

Un alt scandal bisericesc dar în care nu a fost implicat episcopul în exercițiu de la Râmnic, ci două personalități bisericești care avuseseră legături strânse cu Râmnicul, s-a desfășurat pe întreaga perioadă a păstoririi mitropolitului Athanasie Mironescu. Acesta se instalase în scaunul de la București la 5

⁶⁴ A.E.R.N.S., d. 32/1896, f. 3. La 20 mai, Primatul Ghenadie este depus din treapta arhieriei, ridicat de la mitropolie și dus la Căldărușani. Invitațiilor la ședințele Sinodului din 20 mai, 9 oct., 25 oct., 3 dec 1896, semnate „Iosif (Naniescu), Mitropolitul Moldovei, episcopul Enăceanu le răspunde „vom fi următori” sau „se ia act”.

⁶⁵ A.E.R.N.S., d. 134/1896, f. 1-4. Instabilitatea conducerii Bisericii era de așteptat că va produce tulburări și în popor. Câteva manifestații au avut loc, dar nu în Oltenia. La 27 mai 1896, Sf. Sinod trimite în teritoriu o encicloică prin care se aducea la cunoștința poporului depunerea lui Ghenadie mitropolitul. Se cereau și informații despre receptarea ei. Protopopii din Oltenia raportează, până la mijlocul lui iunie, că „atât la orașe, cât și la sate, este liniște”.

⁶⁶ M.O., nr. 198/5 dec. 1896. Ședința Sf. Sinod din 4 decembrie, formată din aceeași membri care semnaseră înlăturarea lui Ghenadie, stabilea că toate capetele de acuzare din mai 1896 nu fuseseră întemeiate! Semnau toți episcopii, inclusiv Partenie și Ghenadie Enăceanu, cu o singură excepție: Athanasie (Mironescu) Craioveanul, care precizează că încă îl considera vinovat de primul cap de acuzare: inovații cultice!

februarie 1909, după ce fusese episcop la Râmnic din 1898. Guvernul liberal era la putere încă din toamna lui 1907 și, în luna martie 1909, ministrul cultelor Spiru Haret a adus în discuția Parlamentului o nouă Lege a cultelor, care avea să o modifice pe cea din 1872. Prin noua lege se hotăra înființarea Consistoriului Național Bisericesc, organism care avea dreptul inițierii unor măsuri administrative și disciplinare în Biserică și care era alcătuit din câte trei clerici din fiecare episcopie. Se constituia astfel o structură de conducere care includea și membrii Sfântului Sinod dar care putea să aibă hotărâri diferite de acesta. Practic, Sinodul avea o „dubluură”, ceea ce era anticanonic și a stârnit reacții vehemente în epocă. La proiectul legii lui Spiru Haret mitropolitul Atanasie nu s-a opus deloc. În schimb, unul dintre episcopii țării, Gherasim Saffirin al Romanului, a luat poziție, mergând de la intervenții ample în Senat până la anatematizarea Sinodului și a mitropolitului primat, în ședința sinodală din 12 octombrie 1909. Saffirin fusese câțiva ani director al seminarului din Râmnic iar din 1899 arhieru vicar cu titlul de „Craioveanul”, fiind subordonat lui Athanasie Mironescu, pe atunci episcop titular. Din 1900 se afla la Roman, deși și-ar fi dorit probabil scaunul Râmnicului, unde era apreciat de cetățenii urbei drept un duhovnic deosebit.

Înființarea Consistoriului Național s-a hotărât în Cameră în urma a două zile de dezbateri, 23 și 24 martie 1909. Cu o zi mai devreme, pentru scaunul episcopal de la Râmnic fusese ales Ghenadie Georgescu, care nu se ridica la nivelul lui Saffirin. Este foarte probabil ca opoziția acerbă a acestuia la înființarea Consistoriului să fie dictată de resentimente personale atât de profunde încât atacurile sale se vor direcționa din 1909 către persoana mitropolitului Atanasie⁶⁷, ajungându-se la un proces sinodal pe care Gherasim Saffirin îl va pierde. Mironescu era un adept al înființării Consistoriului Național, pe care nu îl vedea că subminează autoritatea Sinodului și chiar avusese ample intervenții în Senat în acest sens⁶⁸. Ulterior, Saffirin va fi ridicat de poliție de la Roman și depus din episcopat. După dorința sa, va trăi până la moarte la Schitul Frâsinei-Vâlcea, unde va fi și înmormântat, dovadă în plus că scaunul de la Râmnic și l-a dorit mult. Mitropolitul Mironescu a fost achitat dar imediat după aceea, la 28 iunie 1911, va demisiona și se va retrage la Cernica, unde va muri în 9 octombrie 1931.

⁶⁷ *** 1910, *passim*. Intervențiile lui Saffirin frizau patologicul. Destui erau cei care îl considerau „nevropat” dar și cei care îl foloseau ca vârf de lance pentru interese majore. Unul dintre acestea era propaganda catolică a canonicului Iosif Baud, vicarul catolic al Bucureștiului (conf. Păcurariu 1981, p. 143). Existau însă și intenții de răzbunări personale, cum ar fi cea a nepoților fostului mitropolit Iosif Gheorghian, preoții Chiricescu și Cornoiu, unul director și profesor în București, altul administrator la Casa Bisericii. Ambii se aflaseră sub „tirul” acuzațiilor lui Mironescu, cât timp acesta era la Râmnic, pentru demascarea unor fraude financiare. Acum sosise momentul favorabil plătirii unor polițe iar cei doi, la care se raliază și Saffirin, compun chiar intrigi amoroase la adresa mitropolitului Atanasie Mironescu.

⁶⁸ D.S./1900, M.O. 215/22 dec. 1909, p. 133-134.

Scandalurile provocate de chestiunea Consistoriului Național Bisericesc, forul care dorise, necanonice, alcătuirea unui organism bisericesc cu prerogative mai mari decât ale Sfântului Sinod, au încetat prin restrângerea acestuia la un rol mai degrabă consultativ. Răul făcut până atunci în mediile clericale înalte era mare. La 1911, comitetul care includea pe Dinu Brătianu și Simion Mehedinți și care inițiasse în Cameră diminuarea atribuțiilor Consistoriului făcea sinteza efectelor amestecării prelaților înalți în viața politică, astfel: „Biserica, în ultimele vremi, ne-a înfățișat cea mai dureroasă priveliște. Am văzut cei mai înalți chiriarhi ai Bisericii noastre naționale, aruncându-și unii altora, în fața țării amărâte, cele mai grave ocări. Au început cu învinuiri când de erezie, când de răzvrătire, au urmat cu blestemuri. Au sfârșit cu acuzații de imoralitate în viața privată.” În cele două Camere, proiectul restrângerii atribuțiilor Consistoriului a trecut aproape cu unanimitate de voturi.

Episoadele relatate mai sus au fost consecința clară a aceleiași imixțiuni a factorului politic în viața bisericească. De data aceasta însă, efectele asupra imaginii de ansamblu a Bisericii au fost cu atât mai mari, cu cât nu mai era vorba de relația Biserică-Stat, ci de cea a frunțașilor clerului între ei. Motivați de ambiții omenești comune, unii își vor pune la dispoziția partidelor politice influența de senator și prelat, compromițând unitatea de interese a Sfântului Sinod și prestigiul Bisericii. Faptul a fost semnalat și catalogat ca atare de o parte tot mai mare a presei. Articolele cuprinzând conflicte și scandaluri bisericești deveniseră încă de la 1900 foarte multe, atunci când încă nu se ivise chestiunea Consistoriului Național. În Senat însă, înalții prelați vor face apel la condamnarea ziariștilor în cauză, deși cauzele tensiunilor bisericești erau generate de cu totul altceva decât condeiul acestora. La 13 ianuarie 1900, cărturarul episcop de Huși, Silvestru Bălănescu, ia atitudine împotriva unui ziarist care adusese „*atacuri blasfemiatoare împotriva Bisericii și a clerului*” și se făcea vinovat de „*lesmajestate*” împotriva lucrurilor sfinte ale românilor: religie, monarhie și proprietate⁶⁹. Părerea sa, că „bate un vânt turbat din partea unei părți a presei”, era împărtășită și de episcopul Athanasie al Râmnicului și mitropolitul primat. Cauza reală era însă uzarea autorității morale a clerului înalt în practicile jocului politic și evidența acestui fapt în societatea civilă.

⁶⁹ D.S./1900. Ședința din 13 ian 1900, M.O. 234/19 ian. 1900, p. 232-233. Se invoca art. 24 din Constituție dar acesta se referea doar la Monarhia română sau suveranii străini. Episcopii admiteau totuși că „presa este liberă” și că preferau ca aceasta să fie pusă „pe o cale mai bună”.

Abrevieri și bibliografie

A.E.R.N.S.		Arhiva Episcopiei Râmnicului Noului Severin.
A.P.		Analele Parlamentare.
D.A.D.		Dezbaterile Adunării Deputaților.
D.A.L.R.		Dezbaterile Adunării Legislative a României, 1863-1864, București, 1864.
S.J.A.N.D.		Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Dolj.
S.J.A.N.V.		Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea.
D.S.		Dezbaterile Senatului.
M.O.		Monitorul Oficial.
***	1910	***, <i>Scandaluri bisericești. Cauze și efecte. Câteva momente din lupta bisericească</i> . București, 1910.
***	1886	***, Biserica Ortodoxă Română, an X, nr. 1/1886.
Dobrescu	1909a	N. Dobrescu, <i>Defectuositatea alegerii episcopilor și mitropoliților la noi</i> , București, 1909.
Dobrescu	1909b	Nicolae Dobrescu, <i>În chestia modificării sinodului</i> , București, 1909.
Giurescu	1966	C. Giurescu, <i>Viața și opera lui Cuza Vodă</i> , București, 1966.
Iorga	1909	N. Iorga, <i>Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor</i> , vol. II, Vălenii de munte, 1909.
Iorga	1932	N. Iorga, <i>Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor</i> , vol. II, București, 1932.
Iorga	1981	N. Iorga, <i>Istoria românilor prin călători</i> , București, 1981.
Mironescu	1906	Athanasie Mironescu, <i>Istoricul Eparhiei Râmnicului Noul Severin</i> , București, 1906.
Păcurariu	1981	M. Păcurariu, <i>Istoria Bisericii Ortodoxe Române</i> , vol. 3, București, 1981.
Petrescu et alii	1900-1909	Ghenadie Petrescu, D.A. Sturza, Dinu C. Sturza, <i>Acte și documente relative la istoria renașterii naționale</i> , vol. VI, partea I București, 1900-1909.
Ștefănescu	1875	Melchisedec Ștefănescu, <i>Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman</i> , partea a II-a, București, 1875.
Vornicescu	1978	Vornicescu Nestor, <i>Contribuții aduse de slujitorii bisericești pentru independența de stat a României în anii 1877-1878</i> , Craiova, 1978.